

Inhoud

Hoofdstuk 1. Pleegzorg als opvoedkundige uitdaging	7
De doelgroep en de doelen	9
Een boek over pleegzorg in Vlaanderen en in Nederland	10
De inhoud van dit boek	13
Tot slot	16
Hoofdstuk 2. Een kort overzicht van de geschiedenis van de pleegzorg	18
Van de 10de tot de 19de eeuw, lokale initiatieven en een lage overlevingskans	19
De 19de eeuw en een groeiende rol van de staat	22
De 20ste eeuw: op weg naar nu	26
Hoofdstuk 3. Continuïteit als wens in de zorg en de opvoeding	28
Continuïteit als algemeen opvoedkundig thema	30
De continuïteitsnorm in de zorg en de opvoeding: verschillende perspectieven	33
Continuïteit van etnische en religieuze achtergrond	37
Continuïteit en behoeften van het kind	39
Een tussentijdse balans met een knipoog naar het korte overzicht van de geschiedenis van de pleegzorg	41
Matching in de pleegzorg	43
Tot slot	47
Hoofdstuk 4. Competenties van ouders	51
De uitdaging: de beoordeling van ouderschapscompetenties	54
Blik op de toekomst	61
Besluit	73
Hoofdstuk 5. Uithuisplaatsing voorkomen	76
De brede aanpak	81
De smalle aanpak	88
Slotopmerkingen	90
Hoofdstuk 6. Goede pleegzorg realiseren	94
Pleeggezinnen werven	95
Pleegouders vasthouden	98

Speciale programma's voor pleegouders	102
Een stabiele leefsituatie voor kinderen en hun ouders	109
Afsluitende opmerkingen: tussen wens en realiteit...	120
Hoofdstuk 7. Religieuze en culturele diversiteit als uitdagingen	123
Vluchtelingenkinderen en hun rechten	124
Vluchtelingenkinderen: een grote uitdaging voor pleeggezinnen	129
Culturele identiteitsontwikkeling	131
De juiste pleegouders voor vluchtelingenkinderen	137
Conclusie	140
Aangehaalde Literatuur	142

*De internetlinks vermeld in het boek kunnen
geraadpleegd worden door de QR-code te scannen:*

1.

PLEEGZORG ALS OPVOEDKUNDIGE UITDAGING

Pleegzorg vormt een opvoedkundige uitdaging. Naar schatting groeit 10% van alle kinderen tussen 0 en 15 jaar wereldwijd niet op bij beide biologische ouders of bij één ervan. Ongeveer 94% van die kinderen wordt opgevoed door personen uit het familie- of vriendennetwerk van het gezin van die kinderen (Martin & Zulaika, 2016). Daarbij gaat het meestal om een niet-formele vorm van pleegzorg: pleegzorg die niet met een formeel contract is geregeld en waarbij het toezicht op de kwaliteit van de pleegzorg grotendeels ontbreekt. Kortom, bij deze opvoedkundige uitdaging gaat het om ontzettend veel kinderen, ook in Vlaanderen en in Nederland. Dat is voor mij als pedagoog een belangrijke reden of een eerste motief om dit boek te schrijven. Een tweede motief is dat ik na jaren van onderzoek graag een overzicht wilde schrijven over de stand van kennis over pleegzorg in Vlaanderen en Nederland, temeer omdat ik leiding gaf aan een groep wetenschappers die zich met pleegzorg bezighield.

Maar mijn belangstelling is niet alleen maar beroepsmatig. Ik heb ook nog een persoonlijk motief. Ik ben geboren in 1955 als het zesde kind in een reeks van uiteindelijk zeven kinderen. We groeiden allemaal op bij onze moeder en vader, en maakten allemaal een overwegend blijde, gezonde en liefdevolle jeugd door. Typisch aan het gezin was dat alle kinderen jongens waren. Mijn moeder vertelde me, toen ik al volwassen was, dat ze, toen ze zwanger was van mij, verwachtte en hoopte dat ik een meisje zou zijn. Later heeft ze een leuke manier gevonden om met haar teleurstelling om te gaan. Ze heeft twee Afrikaanse meisjes ‘financieel geadopteerd’. Twee keer per jaar ontving ze een envelop met een verslagje en tekeningen en andere werkjes als bewijs van de voorspoedige ontwikkeling van de twee kinderen. Zij, noch ik, heeft de kinderen ooit gezien. Toch waren ze belangrijk. Het was een van de manieren waarop onze ouders ons hebben laten ervaren dat het belangrijk is om voor kinderen te zorgen die onze zorg nodig hebben, waar ze ook leven.

CASUS 1.1. TWEE TOFFE OUDERS

Nog indringender dan die ervaring waren de verhalen van onze ouders en het groeiende besef bij ons als kinderen dat onze ouders zelf pleegkinderen waren. Mijn vader was de zoon van een tamelijk welgestelde boer, tevens smid, die in Duitsland woonde, in het Nederlands-Duitse grensgebied. Hij was het tweede kind, geboren op 17 augustus 1912. Toen hij bijna een half jaar oud was, raakte mijn oma

zwanger van het derde kind. Mijn oma was fysiek niet al te sterk en het vooruitzicht om drie jonge kinderen te moeten opvoeden, werd haar te veel. Gelukkig had mijn oma een broer die net was getrouwd. Om oma te ontzien werd besloten dat mijn vader zou opgroeien bij zijn oom en tante die op ongeveer 10 kilometer afstand woonden, op een boerderij in Nederland. Zo geschiedde het. Nog voor hij een jaar oud was, verhuisde hij in een fietstas. Hij groeide op op de boerderij en begon na zijn tijd op de lagere school op die boerderij te werken tot hij 34 jaar was en met mijn moeder trouwde. Hij was maar korte tijd het enige kind op de boerderij. Zijn oom en tante kregen zelf vijf kinderen. De zes kinderen groeiden samen op.

Mijn moeder, geboren op 9 januari 1916, was de oudste dochter van een 'kleine' boer en zijn vrouw in het noordoosten van de provincie Overijssel. Ze waren niet rijk en haar vader hield niet echt van het werk op de boerderij, maar des te meer van het werk voor boerenorganisaties. Toen mijn moeder drie jaar was, hadden mijn oma en opa drie kinderen en een vierde op komst. Net als bij mijn vader werd besloten dat mijn moeder zou verhuizen en opgroeien bij een oom en tante op een andere boerderij, 20 kilometer verderop in het dorp, waar zes jaar daarvoor ook mijn vader was aangekomen, op een andere boerderij en bij een andere familie.

Kortom, mijn beide ouders zijn opgevoed door en opgegroeid bij ooms en tantes in wat we nu informele netwerkpleegzorg zouden noemen. Dat was in die tijd, en ook lang daarvoor, niet ongebruikelijk. Vanwege hun geloofsovertuiging en een gebrek aan gemakkelijk te verkrijgen voorbehoedsmiddelen, kregen moeders verschillende kinderen op relatief korte tijd. Dat leidde tot grote gezinnen en gezondheidsproblemen bij veel van de moeders. Kinderen krijgen en vervolgens laten opgroeien bij en opvoeden door familieleden, was een geaccepteerde manier om toenemende stress en afnemende gezondheid bij moeders te voorkomen. Dat dat relatief veel werd gedaan en gewoon werd gevonden, heeft er wellicht toe bijgedragen dat mijn ouders zich nooit negatief hebben uitgelaten over het feit dat ze weliswaar bij familie maar niet bij hun eigen ouders en broers en zussen opgroeiden. Opvallend was dat hun emotionele band en directe contacten met hun broers en zussen uit de pleeggezinnen sterker waren dan die met hun biologische broers en zussen. We merkten dat. Als kinderen gingen we vaker op bezoek en logeerden we vaker bij de pleegbroers en pleegzussen dan bij onze ooms en tantes. De eerstgenoemden vormden ook het meer ondersteunende netwerk voor mijn ouders als ze tijdelijk hulp nodig hadden met de verzorging en de opvang van ons, hun kinderen. Kortom, de persoonlijke betrokkenheid en een zeker eerbetoon aan de puike manier waarop ik ben opgevoed door twee pleegkinderen, vormen een laatste motief om dit boek te schrijven.

DE DOELGROEP EN DE DOELEN

Dit boek richt zich op studenten social work, pedagogiek, orthopedagogiek, psychologie en andere gedragskundigen, maar ook op personen die werken in de jeugdzorg en de pleegzorg, zoals sociaal werkers, jeugdbeschermers, juristen en juridisch medewerkers, en verder op beleidmakers bij gemeentes en de rijksoverheid. Daarnaast richt het zich op ouders en pleegouders en anderen die meer willen afweten van de organisatie en de werking van de pleegzorg en de mogelijkheden om de pleegzorg te verbeteren. Mijn wens is dat dit boek bijdraagt aan de verbetering van pleegzorg. Jij, de lezer, bent indirect mijn instrument om die wens werkelijkheid te laten worden. Om dat doel te bereiken zijn er ook andere doelen. Een tweede doel is de overdracht van kennis om ervoor te zorgen dat de werking van de pleegzorg beter wordt begrepen. Dat betere begrip is nodig om pleegzorg te kunnen verbeteren. Om dat doel te bereiken geeft dit boek de actuele stand van kennis weer over pleegzorg in Vlaanderen en in Nederland. Ik realiseer me terdege dat de kennis die wordt gepresenteerd in dit boek, in veel situaties ontoereikend is, bijvoorbeeld omdat uitdagingen in de pleegzorg veranderen, specifieke situaties niet een-op-een aansluiten bij de wijze waarop kennis wordt gepresenteerd, maar uiteraard ook omdat kennis verouderd. Vanwege die ontoereikendheid van de gepresenteerde kennis is een derde doel om een onderzoekende houding te stimuleren en te versterken bij elke lezer: kritisch zijn, twijfels bespreken, vragen stellen, in je eentje of met anderen op zoek gaan naar kennis en middelen die nodig zijn om zo goed mogelijke pleegzorg te realiseren en daarbij de beste samenwerkingspartners zoeken.

Maar eerst geef ik nog wat meer aandacht aan mijn eerste en tweede doel. Ik meen dat de pleegzorg moet worden verbeterd, omdat te veel kinderen, ouders en pleegouders vanwege ervaringen met pleegzorg minder welbevinden ervaren en minder energie putten om hun levens te verrijken dan dat ze als directbetrokkenen zouden wensen. In plaats van welbevinden en energie op te doen om hun levens te verrijken, raken kinderen, ouders en pleegouders uitgeput en ervaren ze teleurstelling en wantrouwen. Ze verliezen vertrouwen in zichzelf en in hun omgeving (zie citaatbox).

Citaatbox Een teleurgestelde pleegouder

“Mijn pleegzoon Farid en zijn moeder willen graag meer contact met elkaar, maar ik vind dat erg moeilijk, want zijn moeder doet erg vijandig. Ze ziet mij als iemand die heeft geholpen om ervoor te zorgen dat haar zoon niet meer bij haar woont. Ik heb onze begeleider van jeugdzorg verschillende keren gevraagd te bemiddelen, maar zij zegt geen tijd te hebben, omdat ze zo druk is met andere gezinnen. Farid is boos en teleurgesteld. Hij trekt zich alsmaar vaker terug en komt na school niet direct naar huis. Hij laat niet weten waar hij is en wat hij doet. Ik maak me daar meer en meer zorgen over en weet niet hoe ik hem kan helpen. Als die situatie nog lang duurt dan stop ik met pleegzorg. Ik word heel onrustig van die situatie.”

Kortom, er is in de beleving van directbetrokkenen aanleiding om op zoek te gaan naar mogelijkheden om pleegzorg te verbeteren. Dat wordt in dit boek in de volgende hoofdstukken verder uitgediept. Die hoofdstukken zijn gericht op specifieke processen die een belangrijke plek hebben in de pleegzorg, denk aan uithuisplaatsing, een goed pleeggezin zoeken en vinden, en aan terugplaatsing van kinderen bij hun ouders.

Ik ben ervan overtuigd dat die processen doorgaans vorm krijgen vanuit de wens bij professionals in de pleegzorg om het leven van kinderen, ouders en pleegouders te verbeteren. Maar ik zal laten zien dat daarbij allerlei knelpunten optreden die maken dat die wens in te veel gevallen niet wordt gerealiseerd. In plaats daarvan ontstaan conflicten, teleurstellingen en problemen. Door dat te verduidelijken en te bespreken aan de hand van onderzoeken hoop ik dat er bij jou een beter begrip ontstaat van hoe het komt dat de wens en de realiteit van de pleegzorg soms te veel uit elkaar lopen.

Daarmee zijn we weer aanbeland bij mijn tweede doel: een beter begrip van pleegzorg bevorderen. Om jou ertoe aan te zetten om de spanning tussen wens en realiteit te verminderen en daarmee de levens van kinderen, ouders en pleegouders te verbeteren, verduidelijk ik in welke richting we moeten denken en hoe we wens en realiteit dichter bij elkaar kunnen brengen.

EEN BOEK OVER PLEEGZORG IN VLAANDEREN EN IN NEDERLAND

Hoewel dit boek vooral gaat over de pleegzorg in Vlaanderen en in Nederland, heb ik me ook laten inspireren door onderzoek naar pleegzorg in andere landen toen ik de pleegzorg doordacht en het boek schreef. Ik heb er ook over geschreven omdat ik merkte dat het goed is te weten dat pleegzorg overal en al heel lang bestaat in allerlei verschillende gemeenschappen. Dat dit boek ook vertelt over pleegzorg in andere landen, betekent niet dat wat we weten over pleegzorg, altijd en overal en voor iedereen bruikbaar is. In veel landen bestaat geen of nauwelijks formele pleegzorg. Dat is pleegzorg waarvoor allerlei juridische en financiële regels zijn afgesproken en waarvoor speciale voorzieningen zijn ingericht die tot doel hebben om kinderen te beschermen en een zo goed mogelijke ontwikkeling te bieden. Die regels en voorzieningen verschillen in meer of mindere mate van land tot land. Tussen Vlaanderen en Nederland zijn die verschillen bijvoorbeeld tamelijk klein. Vlaanderen en Nederland kennen allebei een formeel systeem met verschillende vormen van pleegzorg, zoals kortdurende en langdurende pleegzorg. Bij kortdurende pleegzorg is de veronderstelling dat kinderen tijdelijk niet goed thuis kunnen worden opgevoed. Kortdurende pleegzorg kan worden opgestart als er bijvoorbeeld sprake is van ziekte van de ouders of van een

verblijf van de ouders in de gevangenis. Vooraf is duidelijk dat de kinderen weer naar hun eigen ouders kunnen zodra de ziekte voorbij is of de gevangenisstraf is uitgezeten. In die gevallen wordt ook wel gesproken over een hulpverleningsvariant van pleegzorg (<https://www.pleegzorg.nl/bibliotheek/1-wat-is-pleegzorg/34-vormen-van-pleegzorg>).

Niet alle pleegzorg is een hulpverleningsvariant. Als bij de pleegzorgplaatsing onduidelijk is of ouders, nadat de directe aanleiding voor de start van pleegzorg is weggenomen, in staat zullen zijn om hun kinderen goed te verzorgen en op te voeden, wordt de pleegzorg aangeduid als een opvoedvariant. Veelal duurt die pleegzorg langer dan een jaar en wordt die dan aangeduid als langdurige pleegzorg. Volgens Pleegzorg Nederland (2021) verbleven in 2020 in Nederland 23.093 kinderen in een pleeggezin, waarvan 55% langer dan een jaar. Een deel van die pleegkinderen blijft tot ze volwassen worden in een pleeggezin wonen. Dergelijke langdurige pleegzorg komt in sommige landen met een formeel pleegzorgstelsel nauwelijks of niet voor als onderdeel van de pleegzorg. Het meest bekende land waar dat voor geldt, is de Verenigde Staten (VS). Hier is adoptie het alternatief. Kinderen worden bij adoptie in alle opzichten lid van een nieuw gezin, met dezelfde rechten en verantwoordelijkheden als biologische kinderen van de ouders, inclusief een verandering van de familienaam en rechten op veiligheid, verzorging en erfrechten. In de VS wordt doorgaans binnen een jaar nagegaan of kinderen in pleegzorg kunnen worden herenigd met hun ouders of dat ze beter kunnen opgroeien in een adoptiegezin. Behalve dat verschil zijn er nog andere verschillen tussen landen en regio's, bijvoorbeeld in eisen die worden gesteld aan staf en pleegouders, in vergoedingsregels, in de voorkeur voor kleinschalige of juist grootschalige opvang in instellingen (zie voor meer informatie daarover Gilbert et al., 2011).

Overeenkomsten tussen Vlaanderen en Nederland

Aan het begin van de 19de eeuw was er in de regio's die we tegenwoordig Vlaanderen en Nederland noemen, nog nauwelijks sprake van formalisering of een centrale regie in de pleegzorg. In vergelijking met de huidige situatie in Vlaanderen en in Nederland was de eerdere pleegzorg te omschrijven als weinig geregeld en weinig professioneel. In de loop van de 19de eeuw veranderde dat omdat de behoefte aan speciale opvangvoorzieningen voor kinderen en volwassenen groter werd. De reden daarvoor was dat in de groeiende steden meer en meer groepen kinderen en volwassenen als bandeloos werden beoordeeld. Er werden grote instellingen gebouwd, ook wel aangeduid als gestichten, waar die kinderen en volwassenen konden worden opgevangen en gedisciplineerd. De missie was om de bandeloosheid te bestrijden ter bescherming van de rust, de rijkdom, de goede zeden en de gezondheid van 'de goedwillende burgers' (Colton et al., 1991; Van der Ploeg, 1986).

Gewild of niet, sindsdien zijn er parallellen te vinden in de ontwikkelingen in de opvang van kinderen in Vlaanderen en in Nederland (zie ook het hoofdstuk ‘Een kort overzicht van de geschiedenis van de pleegzorg’). De nabijheid en gemeenschappelijkheid van taal zal daar zeker aan hebben bijgedragen. Die parallellen werden vanaf het midden van de vorige eeuw uiteraard ook onderkend door pleegzorgonderzoekers in Vlaanderen en in Nederland (Goemans et al., 2016a). In ieder geval is er tegenwoordig zowel in Vlaanderen als in Nederland sprake van een vergelijkbaar, zeer gedifferentieerd systeem van pleegzorg. Er is onder meer sprake van vrijwillige pleegzorg, waarbij de ouders van kinderen instemmen met de opvang van hun kinderen door andere volwassenen. Daarnaast bestaat er in beide regio’s pleegzorg die gerechtelijk wordt afgedwongen, omdat kinderen in hun ontwikkeling worden bedreigd. Ouders kunnen dat als straf ervaren, maar het besluit is niet bedoeld om ouders te straffen, maar om kinderen te beschermen. Verder heb je zowel in Vlaanderen als in Nederland crisisopvang, deeltijdpleegzorg, therapeutische pleegzorg en allerlei varianten van de genoemde vormen met meer of minder hulpverlening en steun voor de ouders, pleegkinderen of pleegouders (<https://pleegzorg.nl/> en <https://www.nji.nl/nl/Kennis/Dossier/Pleegzorg> en <https://www.pleegzorgvlaanderen.be/>).

De vergelijkbaarheid van het Vlaamse en het Nederlandse pleegzorgstelsel beperkt zich niet tot de inrichting van het systeem. Het gaat ook over uitkomsten van pleegzorg, bijvoorbeeld over de mislukking van pleegzorg of de zogenaamde *breakdown*. Daarbij wordt een plaatsing van kinderen vroegtijdig beëindigd ook al gaat het niet zó goed met die kinderen dat ze terug naar de ouders kunnen of (meer) zelfstandig kunnen wonen. De problemen of de uitdagingen die daaraan voorafgaan, en de kenmerken van de kinderen, het pleeggezin en de pleegzorg die de *breakdown* voorspellen, blijken in Vlaanderen en Nederland niet van elkaar te verschillen. Evenmin zijn er verschillen in de mate waarin *breakdown* optreedt. Zowel in Vlaanderen als in Nederland geldt dat kinderen met gedragsproblemen, oudere kinderen, pleegkinderen die niet tijdig noodzakelijke hulp ontvangen, en kinderen die in pleegzorg terechtgekomen zijn na seksueel misbruik, allemaal een hoger risico lopen op een vroegtijdige, ongewenste beëindiging van de pleegzorg. Bovendien gaan aan beëindiging van pleegzorg veelal conflicten of communicatieproblemen vooraf tussen de ouders van die kinderen en de pleegouders (Vanderfaillie et al., 2018).

Kortom, niet alleen de pleegzorgsystemen, maar ook de problemen van de ouders, de kinderen en de pleeggezinnen zijn vergelijkbaar (zie ook Goemans et al., 2016a). In dit boek benadruk ik dan ook niet de verschillen die daarin zijn tussen Vlaanderen en Nederland, maar ga ik daar alleen op in als het nuttig is voor het betoog.

Wat kun je verder verwachten in dit boek? Hiervoor ben ik al kort ingegaan op de geschiedenis van de pleegzorg. In het hoofdstuk 'Een kort overzicht van de geschiedenis van de pleegzorg' (hfdst. 2) ga ik daar nog verder op in. Ik verduidelijk dat pleegzorg van alle tijden en plaatsen is. Dat moet ertoe bijdragen dat je begrijpt hoe we in Vlaanderen en in Nederland met de pleegzorg zijn gekomen waar we nu zijn. Verder geeft dat hoofdstuk een inkijkje in achtergronden en ontwikkelingen van pleegzorg in andere landen en andere tijden om te verduidelijken dat pleegzorg niet alleen maar gaat over de zorgzame band tussen kinderen en volwassenen, maar ook over drijfveren zoals macht, geld en eigenbelang die ontwikkelingen in de pleegzorg belemmeren. Het wordt ook duidelijk dat pleegzorg voor die kinderen sinds vele eeuwen een kwestie is van leven of dood.

Hoofdstuk 3 heeft als titel 'Continuïteit als wens in zorg en opvoeding'. Pleegzorg mag dan heel lang en op veel plaatsen in de wereld een kwestie van leven of dood zijn geweest, dat is zeker niet het hele verhaal. In ieder geval gaat het ook om een continuïteitswens. Daarbij is de vraag van belang hoe ouders en pleegouders willen dat kinderen die zij verzorgen en opvoeden, zich ontwikkelen. Dat derde hoofdstuk verduidelijkt dat het antwoord door de eeuwen heen tamelijk constant is: ouders en pleegouders willen dat kinderen leren en voortzetten wat zij zelf belangrijk of mooi vinden; ouders en pleegouders geven hun eigen cultuur door aan kinderen. Dat is de continuïteitswens.

Dat de continuïteitswens belangrijk is, wordt in de huidige tijd vooral duidelijk bij de zoektocht naar een pleeggezin dat goed past bij de ontwikkelingsbehoeften van een kind, het zogenaamde 'matchingsproces'. Voor veel pleegzorginstellingen en pleegouders is dat een belangrijk aandachtspunt dat vooral opspeelt als kinderen in een pleeggezin terechtkomen waar de pleegouders een andere godsdienst aanhangen dan de ouders van de kinderen of als de etnisch-culturele achtergrond van ouders verschilt van die van de pleegouders. Door het verschil in godsdienst of culturele achtergrond kan de continuïteit van de ontwikkeling in gevaar komen en kunnen kinderen vervreemden van hun godsdienstige en culturele achtergrond. Dat zou slecht zijn voor hun zelfbeeld of identiteit. Als kinderen van hun 'wortels' vervreemden, zou, voor zover de taalontwikkeling nog in volle gang is, ook hun taalontwikkeling worden bedreigd en toekomstige communicatie met de ouders en de 'eigen' groep worden bemoeilijkt.

In het hoofdstuk over de continuïteitswens verduidelijk ik ook dat die wens niet alleen een rol speelt in de pleegzorg, maar eigenlijk bij de verzorging en de opvoeding van alle kinderen. Verder verduidelijkt dat hoofdstuk dat als continuïteit in de discussie over de kwaliteit van de zorg, de opvoeding en de ontwikkeling van kinderen wordt gebruikt,

er eigenlijk moet worden aangetoond wanneer en op welke wijze de continuïteit van zorg, opvoeding en ontwikkeling in de knel kan komen, en welke gevolgen dat heeft.

Hoofdstuk 4 gaat over de vraag welke competenties van ouders belangrijk zijn om kinderen te kunnen en te mogen verzorgen en opvoeden. Die vraag is van belang voor zowel ouders als pleegouders. Als de kinderrechter beslist dat kinderen in hun ontwikkeling worden bedreigd, dan moet de rechter bij een uithuisplaatsingsbesluit motiveren in welke zin de ouders niet in staat zijn om hun kinderen een veilige leef- en opvoedingssituatie aan te bieden. In veel gevallen is dat voor de ouders een pijnlijke ervaring. Als er vervolgens een passend pleeggezin wordt gezocht, wordt de vraag gesteld of de kandidaat-pleegouders beschikken over de competenties die nodig zijn om aan de ontwikkelingsbehoeften van een of meerdere specifieke pleegkinderen tegemoet te komen. Voor beide situaties mag de vraag naar competenties eenvoudig en zelfs vanzelfsprekend lijken, maar feitelijk gaat het om een grote uitdaging rond de uithuisplaatsing en pleegzorgplaatsing van kinderen. Dat wordt in hoofdstuk 4 verduidelijkt. Ook ga ik in dat hoofdstuk in op de vraag hoe de processen van informatieverzameling en de besluitvorming die in die situaties nodig zijn, kunnen worden verbeterd opdat ouders, pleegouders en kinderen daar voordeel van hebben, of er in ieder geval zo weinig mogelijk schade van ondervinden.

Hoofdstuk 5 gaat over het voorkomen van uithuisplaatsing en is getiteld 'Uithuisplaatsing voorkomen'. Vrijwel alle ouders en kinderen zien de opvoeding thuis bij de eigen ouders als het best en het meest wenselijk. Maar als dat niet mogelijk is, dan is pleegzorg nodig. Het besef dat pleegzorg altijd tweede keus is en dat als die keus is gemaakt, er jammer genoeg van alles fout kan gaan, was de aanleiding om in het vijfde hoofdstuk te schrijven over hoe uithuisplaatsing kan worden voorkomen. Simpel gezegd draait dat hoofdstuk om de vraag of risico's die bij sommige kinderen thuis bestaan, kunnen worden voorkomen of ongedaan gemaakt. Zonder die risico's zouden kinderen niet uit huis moeten worden geplaatst. Hoofdstuk 5 bespreekt mogelijke antwoorden op die vraag.

In de praktijk is uithuisplaatsing niet altijd te voorkomen en moet er een beroep worden gedaan op pleegzorg. Hoofdstuk 6 heeft als titel 'Goede pleegzorg realiseren'. Om dat te ondersteunen gaat het hoofdstuk in op vier thema's die voorwaarden zijn voor goede pleegzorg:

1. Goede pleegouders werven;
2. Ervoor zorgen dat pleegouders pleegouder blijven;
3. Speciale programma's voor pleegouders en
4. Een stabiele leefsituatie voor kinderen en hun ouders.

Het zevende en laatste hoofdstuk is getiteld 'Religieuze en culturele diversiteit als uitdagingen'. In dat hoofdstuk ga ik na of er voor vluchtelingenkinderen en andere

migrantenkinderen sprake is van meer of andere uitdagingen in de pleegzorg dan voor niet-migrantenkinderen. Ik ga vooral in op interculturele situaties in de pleegzorg. Daarbij gaat het om gewild of ongewild contact tussen pleeggezinnen, kinderen en bij pleegzorg betrokken professionals die op het gebied van geloof of etnisch-culturele achtergrond van elkaar verschillen.

Over leerdoelen, aangehaalde literatuur, twijfel en waarheid

In elk hoofdstuk ga ik in de inleiding in op de leerdoelen die je kunt realiseren door het hoofdstuk te bestuderen. Er wordt veel literatuur besproken. Om die literatuur ook zelf te kunnen raadplegen wordt er in de hoofdstukken verwezen naar die literatuur en worden internetlinks gebruikt. De literatuurverwijzingen zijn opgenomen aan het eind van dit boek. De internetlinks kunnen geraadpleegd worden door de QR-code te scannen:

Omdat ik dikwijls onderzoek bespreek en jaren les heb gegeven aan twijfelende, kritische studenten, bedacht ik dat het goed is om ook iets te zeggen over wetenschap en over zoeken naar en benaderen van de waarheid.

Ik heb het verschillende keren meegemaakt dat studenten tijdens discussies die we voerden, beweerden dat voor elke bewering wel een onderzoek is te vinden dat die bewering ondersteunt. Daarin overdrijven ze misschien een beetje, maar ze hebben wel gelijk als ze stellen dat er bij veel thema's tegenwoordig geen sprake is van een algemene, gedeelde waarheid. We hebben dat gezien in de politieke strijd en in de emoties rond covid-19, en bij de huidige klimaatcrisis, maar we zien het eigenlijk overal waar tegengestelde belangen botsen, ook bij pleegzorg. Het lijkt alsof iedereen zijn eigen waarheid kan claimen als daarmee het eigenbelang wordt gediend, of in ieder geval als dat eigenbelang niet wordt geschaad. Dat wat ik hier de waarheid noem, is een benadering van de werkelijkheid van bijvoorbeeld processen die kenmerkend zijn voor pleegzorg, de omstandigheden waaronder die processen voorkomen en de effecten daarvan. Wetenschap is een poging om op een systematische, voor anderen te controleren manier, alsmaar dichterbij de correcte weergave van de realiteit te komen. Dat gebeurt door de beschikbare kennis zo goed mogelijk te beoordelen en te ordenen, en na te gaan wat er opnieuw of nog beter kan worden onderzocht en welke kennis nog ontbreekt of onvoldoende is. Ik heb geprobeerd om in dit boek beschikbare kennis over pleegzorg te ordenen en om zichtbaar te maken wat we weten over de omstandigheden en processen die maken dat pleegzorg gewenste effecten heeft, en hoe we ongewenste effecten kunnen verminderen. Om je te helpen in je eigen waarheidsvinding en om de leerdoelen te realiseren nodig ik je aan het eind van elk hoofdstuk uit om een of meerdere opdrachten uit te voeren.

In dit hoofdstuk resten mij nog drie taken:

1. Ik kom graag nog even terug op de casus van mijn twee ouders. Hoe is het leven verder voor hen verlopen en was het een goed besluit van hun ouders om ze te laten opvoeden door tantes en ooms?
2. Ik wil ook graag verduidelijken waarom het goed is om dit boek te lezen.
3. En ik sluit af met woorden van dank.

Taak 1.

VERVOLG CASUS 1.1. TWEE TOFFE OUDERS

In de inleiding beschreef ik al dat mijn ouders allebei zijn opgegroeid als pleegkinderen bij hun tantes en ooms. Hun ouders konden zelf overleggen en overwegen bij wie en waar hun kind wellicht een betere toekomst zou kunnen ervaren dan thuis. Mijn beide ouders hebben inderdaad goed kunnen leven. Voor mijn vader werd dit duidelijk toen de tweede wereldoorlog begon. Terwijl vijf van zijn zes broers moesten meevechten in het Duitse leger, waarbij er twee omkwamen en één ernstig gewond raakte, was zijn plek op de boerderij van zijn oom en tante essentieel voor de voedselvoorziening in Nederland. Hij leefde daar een betrekkelijk rustig en veilig leven. Mijn moeder kreeg de kans om nog voor de oorlog begon met enkele vriendinnen een opleiding tot ziekenverzorger te volgen in Groningen. Ze heeft haar autonomie verder vormgegeven door tijdens de oorlog te werken als huishoudster op een grote pastorie in het Gooi in Noord-Holland. Bovendien kregen vader en moeder samen zeven prachtige zonen die hun eigen dromen in belangrijke mate hebben kunnen realiseren.

Hierna zal ik veel andere situaties beschrijven waarin kinderen niet door hun ouders worden opgevoed en waarbij die kinderen mede daardoor een beter leven hebben gehad dan te verwachten zou zijn geweest als ze bij de ouders waren blijven wonen. Daarnaast zijn er uiteraard ook situaties waarin het aannemelijk is dat kinderen een beter leven hadden gehad als ze bij de ouders waren gebleven. Kortom, voor het oordeel of pleegzorg goed of slecht is voor kinderen hangt het ervan af onder welke specifieke omstandigheden ze kunnen opgroeien.

Taak 2. Er wordt veel geschreven over pleegzorg. Zo veel dat het voor velen die te maken hebben met de pleegzorg, schier onmogelijk is om alles te lezen. Dit boek vat veel van de belangrijke teksten samen en geeft gemakkelijk toegang tot de actuele

stand van kennis op het gebied van pleegzorg. Bovendien beschrijf ik waarop ik heb gelet om een onderscheid te kunnen maken tussen goede en minder goede of slechte teksten. Ik hoop dat dat je helpt om goede teksten te onderscheiden van slechte als je zelf op zoek gaat naar teksten. Een helder beeld van enkele kenmerken waaraan onderzoeken moeten voldoen die in teksten worden beschreven, kan je helpen om te besluiten of teksten wel of niet de moeite waard zijn om te lezen. Dat bespaart tijd en teleurstelling en helpt bij de realisatie van mijn derde doel, de stimulering en de versterking van je onderzoekende houding.

Taak 3. En dan nu het woord van dank. Ik heb vele jaren samengewerkt met Anouk Goemans in onderzoek naar pleegzorg. Anouk werkte samen met collega's uit Vlaanderen en Nederland, en ze heeft met hen vele artikelen over pleegzorg geschreven. Tegenwoordig werkt ze als gedragswetenschapper bij Jeugdbescherming West in Den Haag. Ze heeft geduldig alle hoofdstukken gelezen en verduidelijkt waar de tekst ontspoort of te ingewikkeld is. Ook heeft ze veel nuttige suggesties gegeven voor belangrijke rapporten en artikelen die ik zou kunnen gebruiken om beweringen die ik in dit boek presenteer, nog beter te rechtvaardigen, en de voorstellen voor verbetering van de pleegzorg nog zorgvuldiger te onderbouwen. Toen de tekst al grotendeels klaar was, heeft ook Danielle Oomen die kritisch doorgenomen en van commentaar voorzien. Danielle is gedragswetenschapper in de jeugdzorg met expertise op het gebied van hechtingsrelaties en pleegzorg. Ze is bovendien onderzoeker en adviseur van het Nederlands Jeugdinstituut. Ik ben erg dankbaar voor de kritische blik en de suggesties van beide collega's.

Ik dank ook de redactie van ACCO voor allerlei suggesties en vooral voor hun vertrouwen. Uiteraard gaat er ook een woord van dank uit naar jou, de lezer. Jij gaat namelijk, samen met de andere lezers, mijn doelen realiseren! Heel veel dank daarvoor!

Tot zover mijn taken. Nu nog een mogelijke opdracht voor jou. Bij de citaatbox (p.9) stelde ik dat er in de beleving van direct betrokken ouders, kinderen en pleegouders aanleiding is om op zoek te gaan naar mogelijkheden om pleegzorg te verbeteren. Of dat ook geldt voor pleegzorgprofessionals en pleegzorgorganisatie, heb ik niet verduidelijkt. Misschien kun je dat zelf uitzoeken. Elke pleegzorgorganisatie heeft tegenwoordig een eigen internetsite en daarop vertellen ze iets over de missie en de visie. Daarbij verduidelijken de organisaties zelf wat ze willen betekenen voor directbetrokkenen en of ze pleegzorg willen verbeteren. Schrijf op wat je bij een paar verschillende organisaties vindt, en vergelijk wat je vindt met wat een andere student of collega heeft gevonden. Succes!